

KARLINSZKY BALÁZS

KÖZMŰVELŐDÉSI TEVÉKENYSÉG A VESZPRÉMI ÉRSEKI ÉS FŐKÁPTALANI LEVÉLTÁRBAN 2010-BEN

A Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár a „szolgáltató levéltár” koncepciójának gondolatához csatlakozva több éve végez közművelődési tevékenységet a szorosán értelmezett levéltári tevékenység mellett, kezdetben inkább „ad hoc” jelleggel, a későbbiekben pedig tervszerűen, a modulokat már egymásra építve.¹ Tettük ezt más levéltárakhoz hasonlóan úgy, hogy bár közművelődési koncepciónk kimondva és megfogalmazva nem volt és most sincs, de az egyedi megkeresésekre adott válaszok – levéltári vezetés, levéltári óra, ismertető kiadványok és honlap készítése – tulajdonképpen eleget tettek a fenti koncepció kívánalmainak. Alkalmazkodva a törvényi, szakmai és fenntartói követelményekhez, az elmúlt években ez irányú tevékenységünk mind hangsúlyosabb szerepet kapott. Tekintettel azonban a levéltár alkalmazottainak alacsony számára – jelenleg 2,5 státusz² – gondos mérlegelés és tervezés szükséges ahhoz, hogy az új kívánalmak megvalósítása ne hátráltassa a hagyományos szakmai munkát.

Levéltári kiadványok és közéleti megjelenés

Levéltárunk a közel negyvenéves kényszerű elszigeteltségből az 1980-as évek második felében lépett ki. Újra megjelent a levéltár 1930-as években – a *Veszprémi egyházmegye múltjából* címmel – indult kiadványsorozata.³ Az 1990-es években intézményünk részt vett – ekkor elsősorban még mint társszervező – a Veszprémben rendezett kiállításokon, ismeretterjesztő és tudományos konferenciákon.⁴ A megyei levéltár munkatársainak és más, Veszprémhez kötődő személyek munkája nyomán napvilágot láttak alapvető forráskiadványok is a levéltárban őrzött, illetve az egyházmegye történetéhez kapcsolódó dokumentumokból.⁵ Az új évezred új lendületet hozott fiatal, civil levéltáros, szakirányú egyetemi végzettségű kolléga munkába állásával. Így a levéltárban több évtizede dolgozó, nagy szakmai tapasztalattal rendelkező „öreg” munkáját dinamikus fiatal szakember segíthette 2002 és 2005 között.⁶ A párosítás annyiból is szerencsés volt, hogy a fenntartó részéről olykor felmerülő, a levéltárak rendszerváltozás utáni szerepével kapcsolatos aggályok elsimítása a papi és civil levéltári alkalmazottak miatt lényegesen egyszerűbb volt, s az évtizedek során felhalmozott ismeretek átadása is megtörténhetett.

Intézményünk helyi és országos – divatos kifejezéssel élve – PR-tevékenysége 2004-ben kézzel fogható eredményt is hozott. Ekkor jelent meg NKA pályázati támogatással egy biling-

¹ Vö. TYEKVICSKA, 2007., különösen 27–28. és 54–55. és „A szolgáltató levéltár stratégiai koncepciója” http://www.okm.gov.hu/letolt/kultura/kozgyujt/szolgalt_leveltar_strat_konc_090616.pdf (letöltés ideje 2011. szeptember 20.)

² Két teljes állású szakalkalmazott és egy félállásban foglalkoztatott megváltozott munkaképességű személy.

³ A levéltári kiadványsorozat új kötetei az ezredfordulójig: TAKÁCS, 1987., BOZSÓKY, 1993., KÖRMENDY, 1995., KÖRMENDY–RAJCSI, 2000.

⁴ Például: T. HORVÁTH, 1996.; Árpád-kori oklevelek Veszprémben. A Veszprém Megyei Levéltár és a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár kiállítása a Gizella Királyné Múzeumban. (Veszprém, 2001. augusztus 17. – október 23.)

⁵ Újonnan megjelent forráskiadványok: Urbárium, Zsinat, Számadáskönyv.

⁶ Rajcsi Pál (1926–2004), Körmendy József (1911–2005). Főletpályájukra lásd HERMANN, 2004. és HERMANN, 2005a.

vis, magyar–német nyelvű levéltár-ismertető füzet, amely nemcsak a levéltárunkról nyújtott közérthető módon alapvető információkat a levéltári kutatás után érdeklődők számára, hanem röviden összefoglalta a veszprémi püspökség ezer éves történetét is.⁷

Ez a kiadvány szolgált később a levéltári honlap tartalmának alapjául. Talán nem szükséges hangsúlyoznunk, mennyire elengedhetetlen a digitális korszakban egy-egy intézmény világhálón történő megjelenése: az internetet használók innen tájékozódhatnak először a levéltárról és az ott őrzött dokumentumokról, de egy levéltári honlap olyan lehetőségeket is nyújthat, mint a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár honlapján a 2010. őszén elindult e-kutatás.⁸ A kis intézmények nehézségeit felismerve a Nemzeti Kulturális Alap, illetve az Oktatási és Kulturális Minisztérium írt ki korábban olyan pályázatokat, amelyek segítségével 2008 legelejeén a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár honlapja is elkezdhette működését.⁹

Ezzel párhuzamosan olyan, a nem marketing szakemberek számára előre nem látható kérdések is fölmerültek, mint a valamennyi megjelenési felületen történő egységes design kialakítása, gondolva itt például az intézményi pecsét, logó és fejléces papír megterveztetésére. A honlap üzemeltetése kapcsán már munkaszervezési kérdések is felmerültek – melyik levéltáros foglalkozzék a honlap frissítésével, adott esetben más levéltári feladatok rovására –, illetve ez az új feladat informatikai ismeretek alaposabb elsajátítását is megkívánta tőlünk. Adott esetben egy szervercsere, szolgáltató váltás vagy természeti-időjárás viszonyok miatt történő honlap leállítás azonban már nem egyszerű felhasználói szintű informatikai probléma. Rövid távú megoldásként nem elvetendő az egyházmegye kisszámú szakalkalmazottal működő gyűjteményeiben dolgozó adminisztratív és háttérszemélyzet koncentrációja annak érdekében, hogy a hasonló jellegű problémák kiküszöbölése ne okozzon aránytalanul nagy gondot.¹⁰ Hosszabb távon megoldást a levéltárosok informatikai tudásának fejlesztése jelenthet a könyvtáros képzéshez hasonló módon informatikus-levéltárosok oktatása révén.

„Nyitott levéltár”

Levéltárunkba olykor-olykor korábban is érkeztek megkeresések, hogy szakmai vagy nem szakmai érdeklődők számára mutassuk be a levéltár működését, illetve hogy az érdeklődők képet kaphassanak arról, mi folyik a levéltár, esetünkben a levéltári szobák falain belül. Jól mutatja, hogy a levéltár iránti érdeklődés nem új keletű, de az ma már elképzelhetetlen, amely szerint Gutheil Jenő kanonok-levéltáros (1887–1963) várbeli kanonoki lakása udvarán mutatta be az érdeklődők számára levéltárunk legkorábbi, eredetiben fennmaradt, 1079-ből származó középkori oklevelét.

Veszprémben a Püspöki (1993-tól Érseki) Palota épületében található a levéltár helyiségei, raktárai. A 18. század közepén emelt barokk püspöki rezidencia – hasonlóan más hazai levéltári épületekhez – eredetileg nem levéltári célból épült. Ez az ismert nehézségeket jelenti az intézmény számára: szűk terek, évtizedes nyílászárók, inkább korlátozó, mint támogató jellegű, betartandó örökségvédelmi előírások, stb. A Palota épülete eredeti funkcióját is megtartva részben az egyházmegye főpásztorának szolgál rezenciául ma is, részben pedig az időszakosan nyitva tartó palota-kiállításnak ad otthont. Emellett földszintjén található a Veszprémi Érseki Könyvtár és az érseki bíróság helyiségei, illetve intézményünk irodája, a könyvtárral közös kutatóterme és három raktárszobája. A hangsúly itt a palota-kiállítással közös épületen és az épület időszakos látogathatóságán, és az ebből következő, előre nem tervezhető levéltári vezetések tartásán van. A közös épületbe, a palotába érkező látogatócsoportok tagjaiban a folyosón fel-

⁷ NKA 2004. 2233/460 sz. pályázat; HERMANN, 2005b.

⁸ <http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/beszamolo-az-e-kutatas-elso-honapjarol-20101222> (letöltés 2011. szept. 20.)

⁹ NKA 2007. 2233/0610., OKM 12367/2008.

¹⁰ Az összevonásokkal kapcsolatban legutóbb Mózessy Gergely összegezte az átszervezés mellett és ellen szóló érveket. MÓZESSY, 2005. Ezúton köszönöm, hogy előadása írott változatát rendelkezésemre bocsátotta.

feltűnő, munkájukat végző levéltárosok láttán időről időre felmerül az érdeklődés a gyűjtemény iránt is. A turisztaszezonon kívül is mind több szervezeten érkező csoport próbál bejutni a várbeli épületekbe, így a palotába is. Ilyenkor – tekintet nélkül éppen folyamatban lévő munkájukra – az amúgy is az épületben dolgozó levéltárosok, könyvtárosok igazítják el a látogatókat.

A levéltári látogatásoknak a Kulturális Örökség Napjai címet viselő rendezvénysorozathoz történő csatlakozással kívántunk szervezeti keretet adni, amelyen először 2008-ban vettünk részt. Ezeken a nyílt napokon az érseki könyvtár munkatársaival közösen mutatjuk be negyvenöt perces vezetés során a két gyűjtemény és az egyházmegye történetét, legfőképpen a legértékesebb vagy valamilyen megfontolásból érdeklődésre számot tartó kincseit, egy-egy levéltári és könyvtári raktárat, valamint a palotában egyébként nem látogatható, Koller Ignác püspök által készíttetett barokk bútorzatú könyvtárszobát. A rendezvény a legtöbb helyszínen két napos, a szervezők kis létszáma miatt azonban nekünk meg kellett elégednünk az egy napos részvétellel.

Az első évben jelentősen alábecsültük a várható érdeklődést, és ezzel nem csupán a magunk dolgát tettük nehezzé, de a vendégek sem tekinthették meg a számukra előkészített dokumentumokat és köteteket a szervezésből adódó hely- és időhiány, valamint a látogatók nagy száma miatt. Tanulva az esetből a következő évtől előzetes regisztrációhoz kötöttük a látogatást, és maximáltuk az egy vezetésen részt vevők számát. Így is előfordult azonban, hogy megsztva, a könyvtáros kollégákkal félidőben cserélve vezettük a csoportokat, illetve olykor az idősebbeknek szánt vezetéssel párhuzamosan rögtönzött levéltári órát is tartottunk a legkisebbeknek. A látogatók száma ennek eredményeképpen 2010-ben visszaesett 130-ra a korábbi években tapasztalt 150-160 főről, azonban bízunk abban, hogy így talán élményekkel gazdagabban távoztak azok, akik a regisztrációt követően bejutottak az intézménybe. A tavalyi évben – tekintettel a visszatérő vendégekre – már tematikusan válogattuk össze a kiállított dokumentumokat. 2010-ben az 1910-re átépített és fölszentelt veszprémi székesegyházra vonatkozó tervrajzokat, fényképeket állítottuk ki. A helyhiány miatt azonban a palota és ezzel párhuzamosan a levéltári helyiségek jelenleg nem tudnak helyet adni állandó levéltári kiállításnak. A kiállítandó iratokat is csak a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolától ezen alkalmakra kikölcsönözött tárlókban tudjuk elhelyezni a kutatóteremből ideiglenesen erre a célra átalakított helyiségben. Az Örökség Napok konkrét hozadéka egy látogató által felajánlott mobilklíma volt, amit azóta az egyik raktárunkban a tavaszi-nyári hónapokban működtetünk.

Az elmúlt évben a levéltár megállapodást kötött a helyi Tourinform irodával. Az irodába betérő érdeklődők már itt tájékoztatót kapnak az érseki palotában található levéltár látogatásának lehetőségéről, így előzetes időpont-egyeztetés után (és a tárlók ismételt kikölcsönzését követően) tudjuk őket fogadni. Sok turista azonban csak a palota megtekintése során kezd érdeklődni a püspöki levéltár iránt. Ezeknek az „utcáról beeső” érdeklődőknek, látogatóknak azonban a munkatársak alacsony száma és alkalmas kiállítótér hiányában a levéltárat és a levéltári munkát nincs lehetőségünk bemutatni.

Levéltári óra

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium 2009-ben hirdette meg a Nagy Kultúra pályázatot, amelyen közgyűjtemények is bemutatkozási lehetőséget kaphattak. A kettős finanszírozású pályázat egyik pilléréként a pályázó iskolák részesülhettek támogatásban, a másik pillér révén pedig a közgyűjtemények dolgozhattak ki programcsomagokat gyűjteményük bemutatására. Intézményünk a Veszprém Megyei Levéltárral közösen dolgozott ki ilyen programcsomagot „A főúri levéltáraktól a digitális levéltárakig” alcímet viselő program keretén belül az írás, és az írásbeliség kialakulásának és történeti szerepének bemutatására.¹¹ Ennek során igénybe vettük

¹¹ A közös pályázat eredményeképpen két hasonló tematikus program született „Középkori írásbeliség Veszprémben” (VE/1–2/1.) és „Egy sajátos magyar jogintézmény: a hiteleshelyek” (VE/1–2/2.) címmel.

múzeumpedagógiai gyakorlattal rendelkező személyek munkáját is, és jól hasznosíthatók voltak a más oktatási területeken szerzett tapasztalatok.

A Veszprém Megyei Levéltárban tartott elméleti foglalkozáson bemutattuk a középkori írásbeliség sajátosságait (hordozóanyagok, íróeszközök, írástípusok, s nem utolsósorban az írástudók), majd ezt egy gyakorlati foglalkozás követte intézményünkben. Ez utóbbin a diákok először egy fiktív középkori oklevél szövegét foglalmazták meg. A nyolc részre felosztott (*intitulatio, arenga, dispositio* stb.), elemenként három-három változatot tartalmazó papírszeletekből csoportmunka keretében állítottak össze maguk számára adománylevelet. Ezt követte az összeállított szöveg lejegyzése, amelynek során hagyományos íróeszközökkel (lúdtoll, nádtoll) vagy kihegyezett hurkapálcával festett, „antikizált” papírra rögzítették a fogalmazványt. Az éppen nem az írással foglalatostkodó diákok eközben saját pecsétnyomót faraghattak linómetsző technikával.¹² Az elkészült szöveg aljára ezt követően a diákok boltban kapható, borszeszegővel meglágyított pecsétviasszal pecsételtek.

Előre nem látott problémák itt is szép számmal adódtak. Kezdetben az oklevél határjáró részét az egyik levéltáros kolléga segítségével valóban végigjárták a diákok – a várbeli épületek voltak a birtokadományozó oklevél határpontjai (a határpont memorizálása során a középkorban még szokásos fizikai erő alkalmazásától eltekintettünk...) – azonban az előre nem kalkulálható időjárási viszonyok és a Veszprémet nem ismerő, és így az épületekkel először a határjárás során találkozó (s olykor az égtájakat és határpontokat is összekeverő) diákok miatt ez többnyire elhúzódott. Mivel a két intézmény programja egymásra épült, a megyei levéltárbeli foglalkozást kihagyó csoportoknak „gyorstalpaló” elméleti képzést is kellett adni. Ez a probléma kiküszöbölhető lett volna, ha a gyerekek az iskolákban előzetesen kaptak volna információt az óra és a levéltári látogatás céljáról, és ugyancsak hasznos lett volna a foglalkozást követő feldolgozó óra is. A tantervek feszessége miatt azonban ez hagyományos tanórai keretek között nehezen megvalósítható. Ugyancsak a pályázat kapcsán készült egy foglalkoztató füzet is,¹³ amely éppen a tanórai előzetes felkészítést és az utólagos feldolgozást lett volna hivatott segíteni, de a füzet használatára jó esetben is csak a szakkörök vagy fakultációs oktatás keretében lenne lehetőség.

A Nagy Kultúra pályázat lezárultával nem szerettük volna, ha a kidolgozott „levéltárpedagógiai” program feledésbe merül, így meghirdettük azt a városi iskolák számára is. Nyilván szervezésbeli hibák is közrejátszottak, de érdeklődés mindössze a veszprémi katolikus iskolától, a Padányi Biró Márton püspök nevét viselő általános és középiskolától érkezett. Ez egyrészt a térbeli közelség miatt érthető, hiszen az iskola mindössze tízpercnyi sétára található a várbeli püspöki palotától, így a reggeli kezdéssel megtartott összevont óra után csak a visszaút idejével kellett a pedagógusoknak számolni. Más helyi iskolák esetében a nagyobb távolságból adódó nehézségekkel is kalkulálni kellett amellet, hogy a felhívások, tájékoztatók vélhetően nem jutottak el a megfelelő személyekhez az adott oktatási intézményen belül. A katolikus iskola diákjainak kétheti fogadása oly mértékben megterhelő volt számunkra, hogy ezt követően mi sem szorgalmaztuk a kapcsolatfelvételt további iskolákkal. A 2010-ben mintegy 250 diák vett részt levéltári órákon intézményünkben.¹⁴

¹² A pecsétnyomó megfaragásának technikájára több változat után alakult ki a mai megoldás. Kezdetben a hagyományos „krumplinyomdában” gondolkodtunk, s próbálkoztunk a hőre keményedő, kisüthető gyurmával is azonban a sütés időigényessége és a megfelelő kemence hiánya miatt ez a megoldás sem vált be, így maradt a linómetszés.

¹³ KALOCSAI–KARLINSZKY–PETRIK, 2009.

¹⁴ Összehasonlításként ugyanebben az évben a korábbi évek átlagának megfelelően heti kétnapi nyitva tartással 206 kutatási esetet regisztráltunk. Levéltár látogatáson további kétszáz fő vett részt, beleértve ebbe a Kulturális Örökség Napiain megjelent 130 látogatót is.

Egyéb, „közművelődési” tevékenységünk

A levéltárak általában közművelődési tevékenységük közé sorolják a részvételt különböző konferenciákon, tudományos és ismeretterjesztő előadások tartását, ezek szervezését, kiadványok megjelentetését, a hozzájuk kapcsolódó könyvbemutatók megtartását, adott esetben a közreműködést kiállításokon. Nem tisztázott ugyanakkor a szakmán belül a közművelődési és a hagyományos, tudományos feladatok közötti pontos határvonal. Nem egyértelmű, hogy a konferenciák lebonyolítása, az előadások tartása vagy a könyvkiadás melyik fogalomkörbe tartoznak. A felsorolt tevékenységek véleményünk szerint inkább az utóbbi területhez tartoznak, ugyanakkor több szálon kapcsolódnak a közművelődéshez is. Ezek a rendezvények remek alkalmat biztosítanak ugyanis a levéltárak bemutatására, létezésünk hírül adására, tevékenységünk ismertetésére, mivel sajtómegjelenésre többnyire csak ilyen esetekben számíthatunk.¹⁵

2010-ben – a korábbi évek előkészítő munkájának és a sikeres pályázatoknak köszönhetően – hét kiadványt tudtunk megjelentetni.¹⁶ Ez a szám azonban nem tekinthető általánosnak, évente egy-két kötet (segédlet, forráskiadvány, feldolgozás) kiadásánál többet a jelenlegi személyi feltételek mellett nem tudunk vállalni. Míg a kiadványok előkészítését és megjelentetését az intézmény egyedül is meg tudja oldani, kiállítások és konferenciák önálló megszervezésére és lebonyolítására a fentebb említett okok miatt nincs lehetőségünk. Természetes partnereink a rendezvényszervezésben az egyházmegye két másik gyűjteménye, illetve a városban található közgyűjtemények lehetnek. A 2010-ben intézményünk közreműködésével rendezett kiállítás és konferencia ezt jól példázza. Részvételünket a kiállítás-szervezésben¹⁷ az egyházmegyei múzeum akkori energikus igazgatója, K. Palágyi Sylvia kezdeményezte, ahogy a közös konferencia megszervezésének motorja is ő volt. A két rendezvényen társszervező volt – intézményünk mellett – a Veszprémi Érseki Könyvtár, illetve a Veszprém Megyei Levéltár. Nehézkes ugyanakkor a kapcsolat kialakítása a városban működő Pannon Egyetemmel, mivel itt a klasszikus értelemben vett bölcsészkar, a klasszika-filológia és a társadalomtudományok oktatása hiányzik; a bölcsészképzést a magyar és a modern nyelvszakok jelentik. E profilhoz igazodva a tavalyi évben fordult elő először, hogy magyar szakos hallgatók számára tartott levéltári vezetés centrumába a levéltárban található nyelvemlékek bemutatását helyeztük.

A finanszírozás kérdése

Az ismertetett közművelődési tevékenység során a levéltár költségvetésében érzékelhető anyagi bevétel nem jelentkezett. A levéltári vezetések a társintézmények és más gyűjtemények munkatársai számára ingyenesek voltak; a turisztikai célú megkeresések esetén pedig minimális, látogatónként 300 forintos belépő díjat számoltunk fel. Tekintve, hogy egyszerre 12–15 személynél többet a kis terek miatt biztonsággal fogadni nem tudtunk, ez a bevételi forrás magasabb belépődíj esetében is elhanyagolhatónak tekinthető. A levéltári órák – eltekintve a Nagy Kultúra pályázat által biztosított egyszeri, a kidolgozáshoz kötődő támogatástól – önköltségesek, vagyis a jelenleg kialakult látogatói körtől, a levéltárat is fenntartó Érsekség kezelésében lévő iskolák

¹⁵ Nem egyedi eset sajnos, hogy az újságírók összekeverik a „levéltár” és a „könyvtár” fogalmát, nem beszélve az intézmények neveinek következetes keveréséről, pontatlan idézéséről.

¹⁶ ÉRSZEGI–SOLYMOSI, 2010., HUCHTHAUSEN, 2009., HERMANN–KARLINSZKY, 2010., Centenárium album, VARGA, 2010a., VARGA, 2010b., HERMANN, 2010.

¹⁷ A Guthell Jenő emlékére szervezett ideiglenes kiállítás a Gizella Királyné Múzeumban 2009. május 2.–október 15.; „Papok és szerzetesek.” A Gizella Királyné Múzeum ideiglenes kiállítása 2010. május 1.–október 15.; „100 éve történt...” Kamara-kiállítás a Gizella Királyné Múzeum, a Veszprémi Érseki Könyvtár és a Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár szervezésében 2010. október 4–15.; „100 éve történt... Konferencia a veszprémi székesegyház újrászentelésének évfordulóján” a Gizella Királyné Múzeum, a Veszprémi Érseki Könyvtár, a Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár, valamint a Veszprém Megyei Levéltár szervezésében.

csoportjaitól pusztán a felhasznált anyag és az amortizálódó eszközök (pecsétviasz, papír, lúdtoll, linómetsző pengék, linóleum stb.) beszerzését, megtérítését kértük. Ennél lényegesen nagyobb ráfordítást véleményünk szerint más, nem egyházi iskolai csoporttól sem lehet elvárni. Az egyes kiállításokon történő közreműködés, irat-, vagy adott esetben tárgykölcsönzés szintén ingyenesen, viszonyossági alapon történt.

Egyetlen ténylegesen nagyobb bevételt jelentő tevékenységi kört a levéltári kiadványok értékesítése jelentené, azonban ez a probléma intézményünkben jelenleg nem megoldott. Az alacsony, három- és ötszáz közötti példányszámban megjelentetett kötetek utáni érdeklődés eleve minimálisnak mondható. Ez talán nem a kiadványokat minősíti, hiszen a szűk olvasótábor általános jelenségnek tekinthető a tudományos könyvek piacán. Nehézséget jelent továbbá az érdeklődők megszólítása, hiszen a kötetek alig kerülnek könyvkereskedelmi forgalomba, sokszor épp a csekély érdeklődésre való hivatkozással.

További lehetőségek

Az intézményünkhöz hasonló kis gyűjtemények közművelődési munkájában általánosságban a fentebb már említett intézményközi együttműködések jelenthetnek segítséget, a kooperáció valamennyi negatívumával együtt is. Külön érdemes itt felhívni a figyelmet a TÁMOP vagy TIOP pályázatokon a pályázatok által az egyébként is preferált konzorciumokban történő programkidolgozásra. Ezzel némiképp ellentétes volt a levéltáraknak ajánlott TÁMOP 3.2.11/10. sz. pályázat, amely kifejezetten tiltotta a konzorciumok keretében benyújtott pályázatokat. A pályázatot az információs napon elhangzott tájékoztatás alapján egyébként sem a zömében néhány fő nyilvános magánlevéltárak számára írták ki.¹⁸

A szűk terek, az infrastrukturális lemaradás és a szabad, hozzáértő munkaerő kérdését a jövőben megoldhatja egy veszprémi beruházás. 2011 őszén nyitja meg kapuit a Veszprémi Érsekség Szalézi Szent Ferenc Kommunikációs Központja. Az új intézményben helyet kap többek között egy gyermekfoglalkoztató, és a tervek szerint külön múzeumpedagógus foglalkozik majd az érkező diákcsoportokkal. Szerencsés esetben intézményünk a foglalkozások kiszervezésével igénybe veheti a gyermekfoglalkoztató helyiséget, illetve akár az ott dolgozó szakember szabad kapacitásait is. Ugyanakkor ebben az esetben fennáll annak a veszélye, hogy az átadott levéltári óra-konceptió teljesen elveszítheti kapcsolatát magával az intézménnyel, lévén sem a helyszín, sem a foglalkozást vezető személy nem kapcsolódik közvetlenül a gyűjteményhez. A leendő múzeumpedagógus ugyanis nem feltétlenül rendelkezik történelmi végzettséggel vagy történelmi érdeklődéssel. Figyelembe kell venni azt is, hogy a levéltári órák jelenlegi formájukban népszerűségüket egyediségüknek is köszönhetik, rendszerezésükkel éppen ez a sajátosságuk válik kérdésessé.

Szintén ebben az intézményben tervezik – Gutheil Jenő és Pfeiffer János kanonok-levéltárosokhoz, mint az épület egykori lakóihoz kötődően – kanonoki dolgozószoja és levéltári emlékszoja kialakítását, ami a levéltár számára kiváló bemutatkozási lehetőséget kínálhat. A tervek szerint 18–19. századi levéltári tárolóeszközök – irattartó dobozok, térképtartó szekrények – épülnek itt be a kiállítási installációba, amelyben digitális eszközökkel tárjuk az érdeklődők elé a levéltár fontosabb dokumentumait. A helyszín ugyan nem alkalmas ideiglenes vagy akár állandó levéltári kiállítás létrehozására, arra azonban igen, hogy az idelátogatók információhoz jussanak a gyűjteményekkel kapcsolatban. Ezzel párhuzamosan az új intézmény emeletén

¹⁸ Az önkormányzati levéltárak közül is mindössze négy gondolta úgy, hogy érdemes nekifutni a pályázatnak. Vö. Breinich Gábor beszámolóját az uniós pályázatok útvesztőinek „borzongató kép”-éről: BANA–HERMANN, 2010. 61. Nem világos továbbá, hogy a már folyamatban lévő vagy lezárult pályázatok után lesznek-e a közeljövőben újabbak, amelyek a levéltárak számára is megpályázhatók. (Az említett TÁMOP tender második körös, 2011. január végi elbírálását követően derült ki, hogy végül több levéltár is sikeresen pályázott.)

időszaki kiállítások számára alkalmas helyiséget is kialakítanak, amelyben – az előzetes ígéretek alapján – intézményünk is bemutatkozhat, akár önállóan, akár az érseki könyvtárral közösen. Látható, az újonnan kialakítandó épület sem oldja meg az állandó levéltári (és könyvtári) kiállítás problémáját, illetve a levéltár-látogatások kapcsán tapasztalt nehézségeket, mint például a kiállító tér alkalmankénti berendezésének és szétszedésének kényszerét. Hasonló gondot jelenthet a kiállítás térbeli elkülönülése a levéltár tulajdonképpeni helyétől, a palotától. Másik nézőpontból tekintve ugyanakkor szerencsés lehet a kutatók és az érdeklődők, turisták szétválasztása.

Látni kell azonban, hogy ez egyedi megoldási lehetőség. Alapvető problémának kis intézmények esetében az alacsony létszámot és az ebből adódó időhiányt tekinthetjük. A szinte költségvetési ráfordítás nélkül létrehozott időszaki kiállítások finanszírozása eddig úgy-ahogy megoldható volt. Igaz, ez egyúttal azt is jelentette, hogy a kiállítások muzeológiai szempontból sok kívánnivalót hagytak maguk után. A levéltári vezetések számát természetesen lehet növelni, mivel az érdeklődés a látogatók és a fogadókészség a levéltárosok részéről egyaránt megvan. Munkaszervezési szempontból célszerű ezeket kiemelt napokra koncentrálni, így megfontolandó a csatlakozás a „Magyar Kultúra Napja”, a „Múzeumok majálisa”, a „Múzeumok éjszakája”, a „Kutatók éjszakája” vagy határterületként a „Szakrális Művészetek Hete” rendezvénysorozatokhoz. Másik lehetőség az ország más városaiban már sikeresen megszervezett levéltári napok mintájára egy hasonló rendezvény létrehozása, amelyen a tudományos igényű előadások mellett akár a szélesebb igényt kielégítő ismeretterjesztés is megvalósulhat. A levéltári órák esetében újabb programcsomagok, foglalkozástervezettek készülhetnek, emellett más levéltárak gyakorlatait is lehet hasznosítani.¹⁹

Míndezen azonban egy irányba, az adott levéltár munkatársainak érdeklődése és még szabad kapacitásainak maximális kihasználása irányába mutatnak. A tendencia nem feltétlenül pozitív: alacsony létszámmal dolgozó intézmények esetében óhatatlanul csak a feldolgozó munka rovására vagy munkaidőn kívül lehet közművelődési tevékenységet végezni. Ugyanakkor azt is meg kell említeni, hogy ez a tevékenység összehasonlíthatatlanul színesebbé teszi egy kis levéltár munkatársainak feladatát a nagy létszámú intézmények dolgozóinak munkakörével szemben. Ezek a rendezvények a társadalom és a közvetlen fenntartó számára is konkrét statisztikai adatokkal alátámasztott, kézzel fogható eredmények hoznak. Az új, a minisztérium által támogatott szolgáltató levéltári koncepciónak²⁰ eleget tudunk tenni, mivel ezeknek a követelményeknek a megvalósításához pályázati források is kapcsolódnak, így nagyszerű teljesítményt lehet elérni. A másik oldalon viszont látni kell a forráshiányt. Iratrendezésre, segédletkészítésre pályázati kiírás híján tavaly már nem tudtunk igénybe venni külső munkaerőt, infrastrukturális és digitális lemaradásban vagyunk, a raktározási körülmények pedig – hasonlóan szinte minden levéltárhoz – ugyancsak mostohák.²¹ Nem támogatták a veszélyeztetett állapotú iratok helyzetét a korábbiaknál szigorúbb vagy meg sem hirdetett iratrestaurálási pályázatok sem. Összegzőként tehát egyrészt fel szeretnénk hívni a figyelmet arra, hogy párhuzamosan az új követelményekkel, eközben nem volna szerencsés megfelekedni a hagyományos levéltári munkáról, sem a kívánalmak, sem a források csoportosítása, vagyis a pályázati kiírások terén, másrészt látni kell, hogy az alacsony létszámból adódóan lehetőségeink végesek.

¹⁹ Vö. a beszámoló felvetéseit: BATALKA–TAKÁCS, 2008. 40.

²⁰ „A szolgáltató levéltár” stratégiai koncepciója – <http://www.nefmi.gov.hu/kultura/leveltari-szakmai/szakmai-programok>. (letöltés ideje 2011. szeptember 20.)

²¹ A „Nyilvános magánlevéltári” pályázatra és az egyházi levéltárak működési nehézségeire lásd MÓZESSY, 2011., különösen 58.

Rövidítések és Irodalomjegyzék

1.

Kiadott források

- BANA–HERMANN,
2010 BANA JÓZSEF–HERMANN ISTVÁN: Beszámoló az Önkormányzati Levéltárak Tanácsa 2010. évi tisztújító közgyűléséről. *Levéltári Szemle*, 60. évf. (2010) 4. 59–62.
- BATALKA–TAKÁCS
2008 BATALKA KRISZTINA–TAKÁCS EDIT: Beszámoló a levéltáros egyesületek részvételéről a 2008. évi Múzeumok Majálisa és az Ünnepi Könyvhét Ráday utcai rendezvényeken. *Levéltári Szemle*, 58. évf. (2008) 3. 38–41.
- BOZSÓKY,
1993 BOZSÓKY PÁL GERŐ: *Segedi krónika*. Veszprém, 1993. (A veszprémi egyházmegye múltjából 15.)
- Centenárium album*
2010 *Centenárium album a veszprémi székesegyház átépítésének százéves évfordulójára*. Szerk. KARLINSZKY BALÁZS–VARGA TIBOR LÁSZLÓ. Veszprém, 2010.
- ÉRSZEGI–SOLYMOSI
2010 ÉRSZEGI GÉZA–SOLYMOSI LÁSZLÓ: *Veszprém város okmánytára. Pótkötet*. Veszprém, 2010. (A Veszprémi egyházmegye múltjából 20.)
- HERMANN,
2004 HERMANN ISTVÁN: Rajczi Pál [nekrológ], *Levéltári Szemle*, 54. évf. (2004) 4. 80–81.
- HERMANN,
2005a HERMANN ISTVÁN: Körmeny József [nekrológ], *Levéltári Szemle*, 55. évf. (2005) 4. 96–97.
- HERMANN,
2005b HERMANN ISTVÁN: *Veszprémi Érseki és Főkapitáni Levéltár/Erzdiöcesan- und Domkapitelarchiv, Veszprém*. Veszprém, 2005.
- HERMANN,
2010 HERMANN ISTVÁN: *Végrendeleti ügyek*. Veszprém, 2010. ((A Veszprémi Érseki és Főkapitáni Levéltár segédletei 3.)
- HERMANN–KARLINSZKY,
2010 *Megyetörténet. Egyház- és igazgatástörténeti tanulmányok a veszprémi püspökség 1009. évi adománylevele tiszteletére*. Szerk. HERMANN ISTVÁN–KARLINSZKY BALÁZS. Veszprém, 2010. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 22. A Veszprémi egyházmegye múltjából 22.)
- T. HORVÁTH,
1996 *Mindszenty József veszprémi püspök, 1944–1945*. Szerk. T. HORVÁTH LAJOS Veszprém, 1996. (Felolvasóulések Veszprém történetéből 4.)
- HUCHTHAUSEN,
2009 HUCHTHAUSEN LAJOS: *Bilingvezések. Történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből*. Veszprém, 2009. Javított utánnomás: 2010. (A Veszprémi egyházmegye múltjából 21.)
- Kalocsai–Karlinszky–Petrik,
2009 *Középkori írásbeliség Veszprémben. Munkafüzet*. Összeáll. KALOCSAI CSABA–KARLINSZKY BALÁZS–PETRIK IVÁN. Veszprém, 2009.
- KÖRMENDY,
1995 KÖRMENDY JÓZSEF: *Gr. Volkera Ottó Ker. János veszprémi püspök élete és munkássága (1665–1720)*. Veszprém, 1995. (A veszprémi egyházmegye múltjából 16.)
- KÖRMENDY–RAJCZI,

2000. KÖRMENDY JÓZSEF–RAJCSI PÁL: *Rott Nándor veszprémi püspök bérmálási feljegyzései (1921–1938)*. Veszprém, 2000. (A veszprémi egyházmegye múltjából 17.)
- MÓZESSY,
2005. MÓZESSY GERGELY: *A (re)integráció útján? – Gondolatok az egyházi gyűjtemények egymásrautaltságáról*. Elhangzott a „Közgyűjtemények speciális részei. Együttműködés, átfedés, tájékoztatás” című konferencián 2005. november 14–15-én. ELTE Egyetemi Könyvtár és az Egyetemi Levéltár.
- MÓZESSY,
2011. MÓZESSY GERGELY: A magyarországi egyházi levéltárak helyzete, problémái és fejlesztési elképzelései. *Levéltári Szemle*, 61. évf. (2011) 2. 55–60.
- Számadáskönyv
1997 *A veszprémi káptalan számadáskönyve 1495–1534/Liber divisorum capituli Vespriensis 1495–1534*. Közzéteszi KREDICS LÁSZLÓ–MADARÁSZ LAJOS–SOLYMOSI LÁSZLÓ. Veszprém, 1997. (A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 13.)
- TAKÁCS,
1987 TAKÁCS LAJOS: *Ranolder János veszprémi püspök élete és munkássága (1806–1875)*. Veszprém, 1987. (A veszprémi egyházmegye múltjából 14.)
- TYEKVICSKA,
2007 TYEKVICSKA ÁRPÁD: Gondolatok a magyar levéltárügy jövőjéről. *Levéltári Közlemények* 78. évf. (2007) 1. 3–61.
- Urbárium
1993 KREDICS LÁSZLÓ–SOLYMOSI LÁSZLÓ: *A veszprémi püspökség 1524. évi urbáriumma/Urbarium episcopatus Vespriensis anno MDXXIV*. Bp., 1993. (Új Történelmi Tár 4.)
- VARGA,
2010a VARGA TIBOR LÁSZLÓ: *Egyházlátogatási jegyzőkönyvek*. Veszprém, 2010. (A Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár segédletei 1.)
- VARGA,
2010b. VARGA TIBOR LÁSZLÓ: *Lélekösszeírások*. Veszprém, 2010. (A Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár segédletei 2.)
- Zsinat
1997 *A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai*. Közzéteszi SOLYMOSI LÁSZLÓ. Bp., 1997.

Rólunk, nekünk, nélkülük...

2011. október 3-án Békéscsabára érkezett a Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékgyűjtemény Közalapítvány vándorkiállítás, az Auschwitz Album. A Rólunk, nekünk, nélkülük... alcímet viselő tárlat a Széchenyi István Két Tanítási Nyelvű Közgazdasági Szakközépiskola és Kollégium aulájában nyílt meg. A Békés megyei zsidóság történetének kutatása a Békés Megyei Levéltárban fellelhető dokumentumok, a már feltárt gazdag forrásanyag tanulmányozása nélkül elképzelhetetlen. Jelenleg is több kutatás folyik egy-egy család története, vagy a teljes zsidóság 20. századi történelmére vonatkozóan.